

YILDIZ SARAYI'NIN KATMANLI MİRASI VE MÜZELEŞME SÜRECİ: TARİHİ SARAYLARIN MÜZECİLİK BAĞLAMINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Vedat HAKVERDİ

Cite this article as:

Hakverdi, Vedat. (2025). Yıldız Sarayı'nın Katmanlı Mirası ve Müzeleşme Süreci: Tarihî Sarayların Müzecilik Bağlamında Yeniden İşlevlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme. International University Museums Association Platform Journal of Cultural Heritage UNIMUSEUM, 8 (1) İstanbul, Türkiye, 58-74.

ABSTRACT

The Layered Heritage and Museal Transformation of Yıldız Palace: An Examination of the Refunctionalization of Historical Palaces within the Context of Museology

This study explores the layered historical development, architectural character, and museal transformation of Yıldız Palace, which functioned as the administrative center of the Ottoman State during the reign of Sultan Abdülhamid II. The research adopts a museum-centered perspective, defining a “multi-dimensional approach” as the integration of cultural heritage management, architectural preservation, digital transformation, and visitor-oriented strategies.

Rather than presenting a purely historical or architectural overview, the paper emphasizes how Yıldız Palace has transitioned into a cultural heritage site through a process of adaptive musealization. Key areas such as the Büyük Mabeyn Pavilion, Çit Pavilion, Small Mabeyn Pavilion, and the Kadınefendi Apartments have been reinterpreted as museum spaces, showcasing thematic exhibitions that reflect the sociopolitical memory of the late Ottoman era.

The study positions Yıldız Palace within a broader comparative framework, analyzing its museal strategy alongside other palace-museum transformations including Versailles, the Hermitage, Schönbrunn, and Buckingham. The findings suggest that although the palace exhibits promising progress in terms of thematic presentation and conservation, it still requires development in areas such as digital accessibility, interactive interpretation, and international visibility.

Drawing on site visits, visual documentation, and up-to-date scholarship, the paper concludes that Yıldız Palace holds significant potential to contribute to Türkiye's long-term cultural heritage goals. Through more inclusive and digitally enhanced museological practices, the palace can evolve into a dynamic platform for historical engagement and public memory.

Keywords: Yıldız Palace, Abdülhamid II, Palace-Museum, Ottoman Architecture, Cultural Heritage, Digital Museology.

GİRİŞ

Çağdaş müzecilik anlayışı, kültürel mirası oluşturan öğelerin yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda yorumlanarak topluma yeniden sunulmasını hedefleyen, çok katmanlı ve katılımcı bir yaklaşımı benimser. Müze, toplumsal belleği canlı tutan, geçmişle bugün arasında bağ kuran ve ziyaretçiye estetik, bilişsel ve duygusal düzeyde deneyim yaşatmayı amaçlayan bir kültür kurumu olarak konumlanmaktadır (Erbay, 1997, s.5-6). Bu bağlamda, tarihî saray yapılarının müzeye dönüştürülmesi süreci, fiziksel mekânların yeniden işlevlendirilmesinden öte, toplumsal hafızanın yeniden inşası ve kültürel mirasın demokratikleşmesi açısından önem taşır.

Saray-müze kavramı, tarihsel süreçte yönetim, temsil ve güç sembolü olarak kullanılan saray yapılarının, günümüzde kültürel katılım alanı hâline getirilmesini ifade etmektedir (Erbay, 1997, s.5). Özellikle Osmanlı sarayları, yalnızca mimari ve tarihî değerleriyle değil, aynı zamanda içerdikleri yaşam pratikleri, sanatsal üretimler ve siyasi sembollerle çok katmanlı bir anlatı sunar. Bu dönüşüm sürecinde saraylar, hem fiziksel restorasyon hem de içerik temsili ve ziyaretçi deneyimi açısından müzecilik disipliniyle yeniden ele alınmaktadır.

İstanbul'un tarihî peyzajında önemli bir yere sahip olan Yıldız Sarayı, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yalnızca bir ikamet ve yönetim merkezi değil, aynı zamanda kültürel üretim alanı olarak işlev görmüştür. Sultan II. Abdülhamid döneminde eklektik bir mimari anlayışla şekillenen saray, marangozhane, tiyatro, kütüphane ve çini atölyesi gibi yapılarla dönemin entelektüel ortamına ev sahipliği yapmıştır. Bu özellikleriyle saray, çağdaş müzecilik anlayışında önem verilen çok boyutlu sergileme ve bağlamsal anlatım ilkelere doğal bir zemin oluşturur.

Bu çalışmada, Yıldız Sarayı'nın tarihî ve mimarî kimliğini, geçirdiği müzeleşme süreciyle birlikte kültürel miras yönetimi ve ziyaretçi etkileşimi bağlamında değerlendirmek amaçlanmaktadır. “Çok boyutlu yaklaşım” ifadesiyle yalnızca fiziksel koruma değil, aynı zamanda dijitalleşme, interaktif sergileme yöntemleri ve uluslararası müzecilik stratejileri çerçevesinde tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi kastedilmektedir. Bu kapsamda çalışma, Yıldız Sarayı'nın müzecilik uygulama-

larını Versay, Hermitage, Schönbrunn ve Buckingham gibi saray-müze dönüşümleriyle karşılaştırarak mekânsal sunum, ziyaretçi deneyimi ve dijital erişim gibi temel başlıklarda değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Çalışmada, tarihî bir yapı olan Yıldız Sarayı'nın müzeleşme süreci; literatür taraması, mekânsal analiz ve karşılaştırmalı müzecilik uygulamaları yoluyla değerlendirilmiştir. İncelemede hem mimari koruma hem de içerik üretimi, ziyaretçi deneyimi ve dijitalleşme odaklı temsiller birlikte ele alınarak, sarayın çağdaş müzecilik bağlamında yeniden nasıl tanımlandığı irdelenmiştir.

Araştırmanın temel savı, Yıldız Sarayı'nın yalnızca bir tarihî anıt ya da mimarî örnek değil; aynı zamanda çağdaş müzecilik ilkeleri doğrultusunda yeniden tanımlanabilecek bir kamusal kültür alanı olduğudur. Bu yönüyle çalışma, Yıldız Sarayı'nı çok katmanlı kültürel miras politikaları, tematik sergileme biçimleri ve dijitalleşme süreçleri üzerinden analiz ederek, Türkiye'de tarihî yapı müzeciliği alanına özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Sarayın geçmişten günümüze uzanan dönüşümü, güncel müzecilik anlayışlarıyla yeniden kurgulandığında, yalnızca korunması gereken bir miras değil, aynı zamanda katılımcı, erişilebilir ve yaşayan bir kültürel mekâna dönüşme potansiyeline sahip olduğu ortaya konulmaktadır.

Tarihçe

Yıldız Sarayı, İstanbul'un Ortaköy sırtlarında konumlanan, Osmanlı saray mimarisinin geç dönemini temsil eden çok katmanlı bir yapılar bütünüdür. Sarayın bulunduğu alan, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kazancıoğlu Bahçesi olarak bilinen bir mesire ve av sahası iken, Sultan I. Ahmed döneminde sultanlık bahçeleri arasına katılmış ve burada küçük köşkler inşa edilmiştir (Küçükcan, 2000, s.172). Yıldız Sarayı'nın bilinen ilk yapısı, 19. yüzyılın başlarında III. Selim tarafından annesi Mihrişah Valide Sultan için 1804-1805 yıllarında inşa ettirilen, ancak günümüzde mevcut olmayan bir kasırdır. Bu döneme ait tek kalan yapı unsuru ise hâlâ iç bahçede bulunan çeşmedir. 1834 yılında II. Mahmud tarafından aynı bölgede yeni ve küçük bir köşk yaptırılmıştır. Muhtemelen “Yıldız” adı verilen bu köşkten sonra hem saray hem de çevresindeki semt aynı isimle anılmaya başlanmıştır (Batur, 1994, s.520).

Figür 1: Abdullah Frères (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 90818-0002)

Sarayın esas gelişimi, Sultan II. Abdülhamid'in 1877'de Dolmabahçe'den taşınmasıyla başlamış ve mekân, "Yıldız Saray-ı Hümayunu" adını almıştır (Engin, 2022, s.75). Bu dönemde yaklaşık 4 metre yüksekliğinde dış duvarlar ve çeşitli güvenlik yapılarıyla çevrilen saray, Küçük Mabeyn, Şâle Köşkü, tiyatro binası, cami, marangozhane, eczane, çini fabrikası, kütüphane, kışlalar ve hareme ait bölümlerle kapsamlı bir saray kompleksi hâline gelmiştir (Bilgin, 2013, s.541). Sultan II. Abdülhamid, bu alanı yalnızca bir yönetim ve ikametgâh olarak değil; kültürel üretim, bilimsel faaliyetler ve sanat ortamı olarak da işlevlendirmiştir. Dönemin karakteristik eklektik mimarisi, her yapının farklı üslupta inşa edilmesiyle Yıldız Sarayı'na özgün bir mimari doku kazandırmıştır (Özlü, 2011, s.9). Bu üretim alanları ve kültürel işlevler, günümüzde saray yapıları içinde müzeye dönüştürülen birimlerin içerik temellerini oluşturmuş; sarayın bugünkü bağlamsal sergileme potansiyelini tarihsel olarak şekillendirmiştir. Böylece Yıldız Sarayı, henüz müze olmadan önce bile müzeciliğin günümüzde önemsenen çok işlevli ve katılımcı anlatım ilkelerine özgün bir zemin hazırlamıştır.

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleriyle birlikte sarayın kullanımında da köklü değişiklikler yaşanmıştır. 1924'te hilafetin kaldırılmasıyla hanedana ait mülklerle birlikte saray da kamuya

devredilmiş; Maliye Vekâleti'ne bağlı Millî Saraylar Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. 1926'da Şâle Köşkü'nün gazino ve kumarhane olarak işletilmesi girişimi kısa sürede sona ermiş, 1930'da Merasim Dairesi TBMM tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1937'de II. avludaki yapılar Teknik Okul'a, 1946'da bazı bölümler yeniden Harp Akademileri'ne tahsis edilmiştir (Kocaisık, 2019, s.115). Bu süreçte, Yıldız Sarayı, uzun yıllar boyunca farklı kamu kurumlarının geçici kullanımı altında kalmış, orijinal kimliği büyük ölçüde gölgelenmiştir. Bu geçici işlevler ve kurumsal kullanım çeşitliliği, sarayın tarihî kimliğinin kamusal bellekten kısmen uzaklaşmasına neden olmuş; müze olarak yeniden işlevlendirilmesi sürecinde hem fiziksel hem de anlatsal restorasyonu gerekli kılmıştır. Bu yönüyle Yıldız Sarayı, "yeniden kamusallaştırma" ve "müzecilik yoluyla kimlik iadesi" süreçlerinin örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

1978 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilmesiyle birlikte, saray yeniden kültürel bir kimlik kazanmaya başlamış; çeşitli yapılar restore edilerek sınırlı bir müze işlevi görmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda IRCICA'ya tahsis edilen yapılar arasında Silahane Binası (daha sonra Sahne Sanatları Müzesi olarak kullanılmış) ve Güzel Sanatlar Binası yer almaktadır (Kocaisık, 2019, s.130). 1985 yılında Şâle Köşkü müze olarak ziyarete açılmış; bu dönemde Kütüphane-i Hümayun'da Sultan

II. Abdülhamid'e ait koleksiyonlar sergilenmeye başlamıştır.

2015 yılından itibaren Yıldız Sarayı bünyesindeki 42 yapı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na tahsis edilmiş; bu sürece dair alınan özel bir karar ile Cumhurbaşkanlığı'nın gerekli gördüğü takdirde yapıları başka kurumlara devredebileceği belirtilmiştir (Hürriyet, 2024). Nihayetinde 2024 yılında Yıldız Sarayı, Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı'na devredilmiş ve yeniden müze-saray işleviyle yapılandırılmıştır. Bugün itibarıyla Büyük Mabeyn, Çit Kasrı, Küçük Mabeyn, Harem Daireleri, Kütüphane-i Hümayun ve Hasbahçe gibi yapılar ziyarete açık hâle getirilmiş; Şâle Köşkü, Tiyatro Binası ve diğer yapılar ise restorasyon sürecinde müzecilik amaçlı işlevlendirilmek üzere planlanmıştır. Bu kurumsal devrin ardından yürütülen müzeleşme politikaları, yalnızca yapıların fiziksel restorasyonunu değil; tarihî anlatının dijitalleşme, tematik sergileme ve ziyaretçi deneyimi üzerinden yeniden kurgulanmasını da kapsamaktadır. Böylece Yıldız Sarayı, çok katmanlı bir tarihî yapıdan stratejik bir kültürel miras alanına dönüşmüştür.

Bu tarihsel dönüşüm, Yıldız Sarayı'nın yalnızca siyasi bir merkez değil; aynı zamanda yeniden kamusallaştırılan, kültürel miras politikalarıyla entegre edilmiş ve çok katmanlı bir müze kimliği kazanan bir yapı olarak ele alınmasına olanak tanımaktadır.

Mimari Özellikleri

Yıldız Sarayı, işlevsel çeşitliliğiyle dikkat çeken geniş kapsamlı bir yapı kompleksidir. İçerisinde atölyeler, marangozhaneler, mutfaklar, ahırlar, eczane, fabrikalar, savunma ve özel güvenlik birimleri gibi pek çok farklı bölüm barındırarak kendi kendine yeten bir sistem oluşturmuştur. Bu unsurlar, sarayın hem yönetim hem üretim süreçlerini destekleyerek Osmanlı döneminde sürdürülebilir bir işleyişe katkıda bulunmuştur. Şehir içinde inşa edilmiş bir şehir özelliği taşımaktadır. Saray yapısı sürekli olarak değişmiş, bitmeyen bir şantiye halinde kalmıştır. Sultan II. Abdülhamid kendi döneminde yapılan yapıları bile gerektiğinde yıktırması, yerlerine yeni yapılar inşa ettirmiş, bazı yapıların ise yangın nedeniyle zarar gördüğü yerlerine yenilerinin yapıldığı bilinmektedir. Mimari yapıların dikkat çeken bir diğer tarafı da hemen

hepsinin farklı bir mimari üslupla yapılmış ve hatta bazı yapılarda her bir odanın farklı stillerle dekore edilmiş olmasıdır. Sarayın farklı formları ve teknikleri birleştiren, "eklektik" bir üslubu bulunmaktadır (Özlü, 2011, s.9). Farklı dönemlerde farklı mimarlar tarafından inşa edilmelerine rağmen Yıldız Sarayı kapsamındaki pek çok yapı birbirlerine, tüneller, geçitler ve köprülerle bağlanmış ve üsluptaki farklılık mekânların devamlılığı ile dengelenmiştir (Özyetgin, vd. 2021, s.30).

Yıldız Sarayı'nda Müze İşlevi Kazanan Yapılar

Yıldız Sarayı temelde üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; iç içe geçmiş birkaç kısmın bir araya gelerek oluşturduğu resmî bölüm (I. Avlu), padişahın ve ailesinin özel yaşam alanı olan Harem bölümü (II. Avlu) ve bunların dışında kalan dış bahçe ve yapılarıdır (Özyetgin vd. 2021, s.51).

Figür 2: Büyük Mabeyn Köşkü Dış Cepheden Görünümü, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Yıldız Sarayı'na dört ana kapıdan girilmektedir. Bunlar; Koltuk Kapısı, Saltanat Kapısı, Valide Sultan Kapısı ve Mecidiye Kapısıdır. Mecidiye Kapısı bugün de Yıldız Parkına açılan dış bahçeye giriş kapısıdır. Ayrıca I. Avludan, II. Avluya geçişi sağlayan Harem İç Kapısı vardır (Batur, 2015, s.402).

Resmî Bölüm (I. Avlu)

Yıldız Sarayı'nın I. Avlusu, sarayın resmî törenlerin ve devlet işlerinin gerçekleştirildiği en görkemli ve merkezi bölümdür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde padişahların yönetim merkezi olarak kullanılan bu avlu, sarayın genel düzeninde önemli bir yere sahiptir. İdari bölümün yapıları: Büyük Mabeyn Köşkü, Çit Kasrı, Yaveran Dairesi, Seyir Köşkü, Hususi Mutfak - Silah-

hane Köşkü, Saray Arabacıları Dairesi – Arabalık, Kimyahane ve Eczane, Kiler-i Hümayun, Baş Kütüphane Dairesi’dir.

Figür 3: Büyük Mabeyn Havuzlu Divanhane, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Figür 4: Büyük Mabeyn 2. Mabeynci Odası, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Bu bölümün en önemli ve ana yapısı Büyük Mabeyn Köşkü’dür. Günümüzde müze olarak ziyarete açık olan yapı Sultan Abdülaziz döneminde Agop ve Sarkis Balyanlar tarafından 1866 yılında yapılan bu yapı bir dinlenme köşkü olarak inşa edilmiştir (Batur, 2015, s. 403). Birinci kattaki salonu ile ona tekabül eden üst kattaki salonu Sultan II. Abdülhamid’in resmî odasıdır. Birinci katta bu salonun dışında bulunan odalar mabeyne ait olup, üst katın en solunda bulunan oda ise Gazi Osman Paşa’nın odasıydı (Bilgin, 1993, s. 68).

Büyük Mabeyn Köşkü, Sultan II. Abdülhamid döneminde yalnızca bir dinlenme mekânı olmanın ötesine geçerek, idari bir merkez ve aynı zamanda görsel bir temsil sahnesi haline gelmiştir. Mabeyn, Yıldız Sarayı’nda selamlık bölgesinin merkezinde yer almış ve sultanın haberleşme ve karar alma süreçlerinin yürütüldüğü ana birimlerden biri olmuştur. Bu yapı, hem şahsi hizmetlilerin bulunduğu hususi daireyi hem de resmî yazı işlerinin yürütüldüğü kâtiplere ait birimleri içermektedir (Türker, 2023, s. 31–34).

Büyük Mabeyn’in kısa ekseninde, geleneksel Osmanlı mimarisinin karakteristik unsurlarını taşıyan eyvanlar ve bu eyvanlara açılan geniş bir salon bulunmaktadır. Salonun merkezinde yer alan havuz divanı, klasik Osmanlı stiline bağlı kalarak tasarlanmış olup, süslemeleri açısından daha gösterişli bir yapıya sahiptir. İnce sütun çiftleriyle ayrılmış mermer görünümlü dağıtıcılar, mekânsal derinliği artırırken, bu mimari öğeler Osmanlı saray estetiğinin inceliklerini yansıtmaktadır. Saray salonunda yer alan kristal korkuluklu çift merdiven, düzeni ve görkemli atmosferiyle Dolmabahçe Sarayı’nın ana salonunu andıran bir kompozisyon sergilemektedir (Hawejah, 2023, s. 33).

Ayrıca, Mabeyn çevresinde yaverler, kâtipler ve saray görevlileri için inşa edilmiş ahşap süslemeli küçük yapılar, sultanın çevresindeki bürokrasiyi fiziksel olarak yapılandıran bir düzende yer almıştır. Mabeyn, sadece idari bir merkez değil, aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid’in güç mimarisi olarak kamusal temsilde de önemli bir rol üstlenmiştir. Sultan, kendi iktidarının meşruiyetini bu yapının mimari düzeni, tören mekânı olarak kullanımı ve içindeki bilgi akış sistemleriyle pekiştirmiştir (Türker, 2023, s. 34–37).

Büyük Mabeyn Köşkü’ne kuzeydoğu köşesinden camlı bir koridorla bağlanan tek katlı kagir yapı olan Set Köşkü, 1889 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm’in Cuma selamlıklarını izlemesi amacıyla inşa edilmiştir. Dönemin mimari anlayışını yansıtan bu yapı, Osmanlı-Alman diplomatik ilişkilerinin sembolik bir unsuru olarak değerlendirilebilir (Batur, 2015, s. 403).

Büyük Mabeyn Köşkü, Cumhuriyet Dönemi’nde 1975 yılına kadar Harp Akademileri Kumandanlık binası olarak yönetim amaçlı kullanılmıştır (Erbay, 1997, s. 60). Büyük Mabeyn’in idaresi 1977 yılında Kültür Bakanlığına geçmiştir ve

Figür 5: Çit Kasrı Dış Cepheden Görünümü, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

restorasyon işlemleri yapılmıştır (Bilgin, 1993, s.72). Yıldız Sarayı'nın 2015 yılında Cumhurbaşkanlığına bağlanmasıyla köşk, Cumhurbaşkanlığı kabul salonu olarak kullanılmıştır. Yıldız Sarayı'nın Milli Saraylara devriyle birlikte, müze-saray kimliğiyle Büyük Mabeyn'in ilk dönem kullanımına göre teşrifi hazırlanmıştır. Mabeyncilerin çalışma odaları ve havuzlu divanhane ziyarete açık olan kısımları arasındadır.

Büyük Mabeyn Köşkü'nün ön cephesinden baktığımızda sağ tarafında kalan tek katlı yapı Çit Kasrı'dır. Köşk iç duvar dekorasyonunda "Çit" adı verilen kumaşlar kullanıldığı için bu adı almıştır (Binan, 1994, s.523). Bu yapı da tam tarihi bilinmemekle birlikte, Sultan Abdülaziz zamanında inşa edilmiştir (Bilgin, 1993, s. 75).

Çok amaçlı olarak kullanılmış olan Çit Kasrı, Sultan II. Abdülhamid'in yabancı devlet ziyaretçilerini, diplomatik personeli ve İstanbul'daki elçileri kabul yeri olmasının yanı sıra, başka şehzadelerin ve önemli yerli misafirlerin de ağırlandığı mekân olmuştur (Özyetgin vd., 2021, s. 86). Özellikle Cuma selamlığı sonrasında yapılan özel diplomatik görüşmelerin büyük bir bölümü burada gerçekleştirilmiştir. Abdülhamid'in görünürlük ile mahremiyet arasında kurduğu denge açısından önemli bir işlev üstlenen yapı, aynı zamanda huzur dersleri gibi dini ve tören amaçlı kullanımlar için de değerlendirilmiştir (Türker, 2023, s. 34–35).

Çit Kasrı, mimari olarak mütevazı boyutlara sahip olup, Mabeyn'in gösterişli yapısıyla tezat oluşturacak şekilde sade bir görünüme sahiptir. Bu sade dış görünümüne rağmen, saray hiyerarşisi içinde oldukça seçkin bir işleve sahipti. Kasra erişim, yalnızca belirli düzeydeki görevliler ve özel davetlilerle sınırlıydı. Bu durum, sultanın mutlak otoritesini pekiştiren mekânsal kontrolün önemli bir örneğidir (Türker, 2023, s. 35).

Çit Kasrı Harp Akademileri döneminde kütüphane olarak kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.77). 1978 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilen Çit Kasrı, daha sonra İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'ne tahsis edilmiştir. Yapının kapsamlı restorasyonu 1983 yılında tamamlanmış ve bu süreçten sonra merkez tarafından kütüphane ile dokümantasyon binası olarak hizmet vermeye başlamıştır (Binan, 1994, s.523).

Yapı günümüzde Sultan II. Abdülhamid Müzesi olarak yeniden düzenlenmiştir. Yatay bir düzlemde, bir odadan diğer odaya açılan ve toplamda sekiz odanın yer aldığı yapının her bir odasında Sultan II. Abdülhamid dönemine ait eserler sergilenmektedir.

Bu avluda yer alan bir diğer yapı da Yaveran Dairesi'dir. Sultan II. Abdülhamid döneminde yapılan bu yapı, Harem Dairesi kapısının yanında bulunan Nöbetçi Pavyonu ile birlikte dönemin mimarlarından Raimondo D'Aronco tarafından tasarlanmıştır.

Figür 6: Çit Kasrı Sultan II. Abdülhamid'in Şahsi Eşyaları, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Figür 7: Çit Kasrı Sultan II. Abdülhamid'in Şahsi Eşyaları, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Bu iki katlı ahşap yapı, bağımsız girişleri olan beş daireden oluşmakta ve ince uzun, dikdörtgen planlı bir yerleşime sahiptir (Batur, 2015, s. 404).

Yaveran Dairesi, yalnızca saray görevlilerinin ikamet ettiği bir alan olmanın ötesinde, haberleşme ve bilgi güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılan stratejik birimler barındırmıştır. Yapı içerisinde telgrafhane ve şifrehane gibi birimler yer almakta, böylece saray içerisindeki iletişim ağı güvenli biçimde yürütülmüştür (Kocaişık, 2019, s. 26). Aynı zamanda burada görevli yaverler ile nöbetçi doktorlar için ofisler de bulunmaktaydı. Bu birim, sarayın Mabeyn merkezli idari organizasyonunun ayrılmaz bir parçası olarak sunulmuştur (Türker, 2023, s. 34).

Mimari açıdan, yapı neoklasik unsurlar taşıyan, uzunlamasına galeri tipi bir düzende inşa

edilmiştir. Yaveran Dairesi, Mabeyn Köşkü çevresinde yer alan diğer idari yapılarla birlikte, Sultan II. Abdülhamid'in titizlikle oluşturduğu gizlilik ve merkezileşme esaslı bürokratik sistemin önemli bir uzantısıdır (Türker, 2023, s. 34–35). Harp Akademileri döneminde personel, levazım şubeleri ve berber salonu olarak kullanılan yapı, restorasyon çalışmalarının tamamlanmasının ardından 2017 yılına kadar İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi tarafından yönetim merkezi olarak kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.75). Yapı, günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından idari bina olarak kullanılmaktadır.

Figür 8: Kütüphane-i Hümayun, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Figür 9: Kütüphane-i Hümayun, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Valide Sultan Kapısı'ndan giriş yapıldığında, sağ tarafta, Birinci Avlu'nun güneye uzanan bölümünde, birbirine bitişik ince uzun bir yapı dizisi olarak konumlanan Hünkâr Mutfakı, Hu-

susi Kiler, Silahhane Köşkü, Saray Arabacıları Dairesi ve Arabalık yapıları, sarayın idari ve lojistik işleyişinin önemli unsurlarını oluşturmaktadır (Kocaişık, 2019, s.27). Silahhane Köşkü ilk yıllarında sarayda çalışan kişilerin yemekhanesi olarak kullanılmıştır. Yıldız Sarayı'nda daha önce mevcut olan Silahhane yapısının kütüphane olarak işlev kazanmasının ardından, Silahhane Köşkü bu yeni kullanım doğrultusunda yeniden düzenlenmiş ve adı bu şekilde anılmaya başlanmıştır. Harp Akademileri döneminde Silahhane binası, Harp Oyunları etkinlikleri ve konferans salonu olarak kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.78). 1982 yılında İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'ne (IRCICA) tahsis edilmiş olup, 2009 yılında kütüphane olarak resmî açılışı gerçekleşmiştir (Kocaişık, 2019, s.29). Günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından Kütüphane-i Hümayun adında müze olarak düzenlenen yapıda Sultan II. Abdülhamid döneminde kütüphanede yer alan nadide eserler sergilenmektedir.

Hususi Bölüm (II. Avlu)

Birinci Avlu'nun kuzeydoğu köşesinde yer alan büyük Harem İç Kapısı, II. Avluya geçişi sağlayan önemli bir mimari unsurdur. Küfeki taşından inşa edilen kapı, yivli ve düz şeritlerle süslenmiş olup, duvara bitişik kalın çifte sütunlar arasında konumlandırılmıştır. Yuvarlak kemerli ve döküm kanatlı olan bu yapı elemanı, yaklaşık 5 metre yüksekliğe

sahiptir. Bu bölüm, doğrudan Sultan II. Abdülhamid'in şahsına ve haremine tahsis edilmiş özel alanlardan biridir (Kocaişık, 2019, s. 32)

Harem kapıdan girince solda görünen ilk yapı olan Limonluk Kasrı Hümayunu'dur. Sarayın en gösterişli bahçe elemanlarından biri olan sera Raimondo D'Aronco tarafından tasarlanmış art nouveau üslubunun saraydaki seçkin örneklerinden biridir (Özlü, 2011, s. 8). Limonluk Serasının bitişiğinde Çit Kasrı'na bir geçit ile bağlı küçük ve tek katlı Pavyon Köşkü, Osmanlı döneminde padişahın dinlenmek, kahve içmek ve Limonluk Serası'na geçerek vakit geçirmek için kullandığı bir mekândı. Harp Akademileri döneminde öğretmenler gazinosu olarak işlev görmüş olan yapı daha sonra İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi tarafından restore edilerek uzun yıllar kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.85). Bu iki yapı günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından aslına uygun şekilde düzenlenerek, müze işleviyle faaliyet göstermektedir.

Sağ tarafta ise Küçük Mabeyn Köşkü yer alır. Sultan II. Abdülhamid 1900 yılında burayı çalışma, yemek, istirahat ve kabul salonu olarak yaptırmıştır. Baş mimar Raimondo D'Aronco tarafından yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. Fransa'dan getirilen stil mobilya ile döşenen binadaki natüralist çiçek kompozisyonlu pencere vitrayları Parisli sanatçı Bonet'nin imzasını taşır. Küçük Mabeynin en üst katında "art nouveau" akımının

Figür 10: Limonluk Kasrı Hümayunu, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

bütün süsleme özelliklerini yansıtan bir kış bahçesi bulunmaktaydı (Bilgin, 2013, s. 542). Bu yapı aynı zamanda önemli tarihi olaylara tanıklık etmiştir. Giriş kattaki büyük yemek salonunda Sultan II. Abdülhamid'e hal kararı tebliğ edilmiştir (Şehsuvaroğlu, 2015, s. 158). Küçük Mabeyn'de gerçekleşmiş olan bir diğer tarihi bakımdan önemli olay ise, Sultan VI. Mehmed Vahdeddin, 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkmadan önce Mustafa Kemal ile 15 Mayıs 1919 tarihinde buradaki yazı odasında görüşmüştür (Şehsuvaroğlu, 2015, s. 189).

Küçük Mabeyn Köşkü, yalnızca mimari özellikleriyle değil, aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid'in yönetim anlayışı ve kişisel tercihlerinin somut bir yansıması olması açısından da dikkat çekicidir. Köşk, sultanın ikametgâhının hemen yakınında, sarayın daha kamusal işleyişinden ayrılmış biçimde konumlanmış olup, onun mahremiyetini ve merkeziyetçi yönetim anlayışını pekiştiren bir mekân olarak tasarlanmıştır. Yapı, yalnızca içeri alınan sınırlı kişilerin erişebildiği, seçilmiş hizmetlilerin görev yaptığı bir merkezdir (Türker, 2023, s. 124). Mabeyn-i Hümayun'un daha geniş ve resmî atmosferine kıyasla Küçük Mabeyn, ahşap mimarisi, iç mekân ölçeği ve dekorasyon diliyle sultanın kişisel alan ihtiyacını karşılamaktadır (Türker, 2023, s. 127). Aynı zamanda, buradaki tasarım yaklaşımı Abdülhamid'in zanaatkarlık merakıyla da örtüşür; sultanın marangozluk atölyesinde ürettiği işler ve sanata olan ilgisi, bu yapıdaki detaylarda da hissedilir (Türker, 2023, s. 129). Harp Akademileri döneminde Küçük Mabeyn Köşkü, Milli Savunma ve Yüksek Kumanda Akademileri binası olarak kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.84). 1976 yılında Harp Akademileri Ayazağa'ya taşınmış, bir süre boş kaldıktan sonra Kültür Bakanlığına devredilmiştir (Ertaş, 1993, s.31). Kültür Bakanlığı döneminde restore edilerek bir kısmı saray-müze olarak işlev görmüştür (Kocaişık, 2019, s.38)

Küçük Mabeyn Köşkü günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından müze olarak ziyarete açılmış mekanlarından biridir ve dönemin odalarının fotoğrafları ele alınarak, aslına uygun şekilde teşrife hazırlanmıştır.

Hünkâr Dairesi, aynı zamanda Valide Sultan Köşkü veya Hünkâr Sofası olarak da bilinen, Hususi bölümün en dikkat çeken yapılarından biridir.

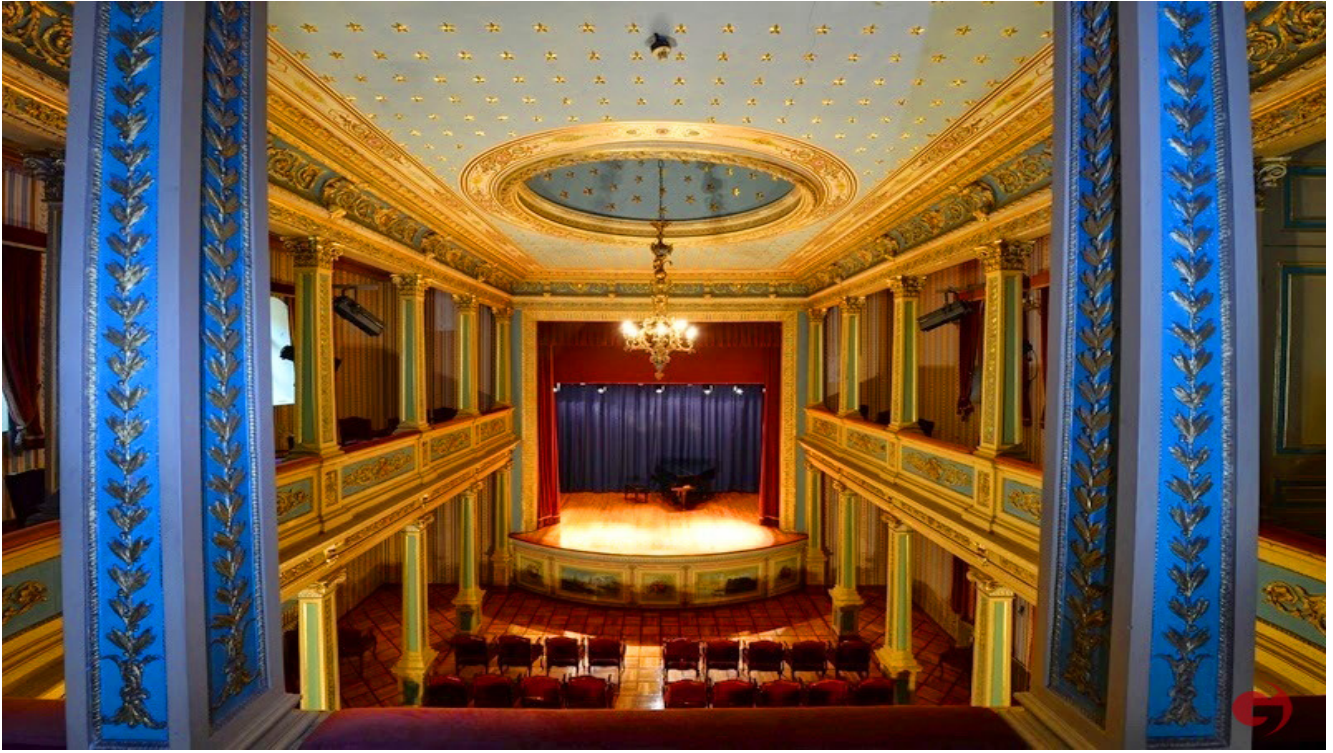
Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilen bu yapı, Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla birlikte harem dairesi olarak işlev görmeye başlamıştır. Zaman içinde, özellikle Küçük Mabeyn Köşkü'nün eklenmesiyle birlikte önemli değişikliklere ve genişletmelere uğramıştır. Sultan II. Abdülhamid bu dairenin karşısına yaptırmış olduğu Hususi Daire'den sonra binayı terk etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde, yapı 1937-1969 yılları arasında Teknik Okul Yatakhane olarak hizmet vermiştir. Bu süreçte köşk iki büyük onarım geçirmiş; 1940'lı yıllardaki ilk restorasyonda yıkılan bölümler betonarme yapılarla güçlendirilmiş, 1985'te gerçekleştirilen ikinci onarımda ise ek bir bina inşa edilmiştir. Daha sonraki yıllarda yapı, Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Rektörlük Binası olarak kullanılmıştır. (Kocaişık, 2019, s. 39).

Figür 11: Küçük Mabeyn Köşkü Yatak Odası, II. Abdülhamid, (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 90552, 00016)

Figür 12: Küçük Mabeyn Köşkü Yatak Odası, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Figür 13: Yıldız Sarayı Tiyatrosu (kaynak: <https://www.gezilesiye.com/yildiz-sarayi.html> Erişim, 02.02.2025)

Yapının Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na devri ile birlikte günümüzde restorasyon çalışmaları devam etmektedir ve müze işleviyle hizmete girmesi planlanmaktadır.

Hususi bölümün en dikkat çekici yapılarından biri de Tiyatro Binası'dır. Günümüzde mevcut olmayan Dolmabahçe tiyatrosundan sonra dönemin ikinci büyük tiyatrosudur. 1889 yılında tamamlanan yapı, göz alıcı detaylarıyla dikkat çekerd. Tavanları mavi zemin üzerine yıldızlarla işlenmiş yıldız motifleriyle süslenmiş olup, ahşap direkler üzerine oturtulmuş galerili bir giriş tasarımına sahipti. Girişin üst kısmında padişah locası yer alırken, temsiller sırasında harem halkı locanın iki yanındaki galerilerde, zarif kafeslerle ayrılmış bölmelerin arkasında otururdu (Bilgin, 2013, s. 543). Tiyatro için Avrupa'dan hususi tiyatro grupları getirtilirdi. Bunlardan en meşhurları Paris'ten gelen sanatçı Réjane idi (Osmanoğlu, 2022, s. 15).

Tiyatro binasının konumu, Şale Köşkü ile sultanın özel yaşam alanı arasında dar bir geçiş noktasında yer alacak şekilde stratejik olarak seçilmiştir. Dış cephesi oldukça sade tutulmuşken, iç mekânları pastel renklerde ve altın varaklı rokoko süslemelerle zenginleştirilmişti (Türker, 2023, s. 192). Yapının iç düzeni sultanın görünürlüğünü kontrollü kılacak biçimde tasarlanmış, seyirci ile

sahne arasındaki fiziksel mesafe, sembolik bir "dördüncü duvar" işlevi görmüştür. Abdülhamid, performansları izlerken doğrudan tepki vermez, oyuncular tepkilerini dolaylı yollardan öğrenirdi (Türker, 2023, s. 193). Ayrıca tiyatro binasının kubbesi ile Hamidiye Camii'nin kubbesi arasında benzerlik kurulmuş, her ikisi de yıldız motifleriyle gök sembolizmini taşıy biçimde düzenlenmiştir (Türker, 2023, s. 194).

Tiyatro repertuarı Sultan II. Abdülhamid'in kişisel beğenileri doğrultusunda şekillenmiş, daha çok hafif ve neşeli oyunlara yer verilmiştir. Sultanın ağır trajedilerde sahnede ölüm sahnesi yaklaşmadan önce tiyatroyu terk ettiği bilinmektedir (Türker, 2023, s. 193). Bu yönüyle tiyatro, hem bir saray eğlencesi alanı hem de Abdülhamid'in diplomatik ve sosyal mesajlarını kontrollü biçimde ilettiği bir temsil mekânı olmuştur. Harp Akademileri zamanında Tiyatro Binası sinema salonu olarak kullanılmıştır (Bilgin, 1993, s.91).

Günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından restorasyon işlemleri devam eden Tiyatro Binası da ziyarete açılacak yapılar arasındadır.

Vâlîde Sultan Köşkü'nün karşısında, sol tarafta musâhipler ve kızlarağası köşkleri, doğrudan karşısında ise kadınefendiler, hazinedar uşa kadın ve cariyelere ait daireler yer almaktadır. Harem

bölümüne ait bu yapılar, tamamıyla iki katlı bağdadi tekniğiyle inşa edilmiş olup, tavanları zarif kalem işleri ve madalyonlar içine yerleştirilmiş çeşitli resimlerle bezeli bir estetik anlayışı sergilemektedir (Bilgin, 2013, s. 543).

Yıldız Sarayı harem yapısı, üç ana bölümden oluşmaktadır: Kadınefendilere ayrılan daireler, hazine-dar uşa dairesi ve cariyelere tahsis edilen hizmet alanları. Bu yapılar teraslı bir düzen içinde birbirine bağlanmış, harem bahçesini gören bir konuma yerleştirilmişti (Türker, 2023, s. 124). Hazine-dar uşa, harem içindeki en yüksek rütbeli kadındı ve yalnızca mali işlerden değil, harem içi törenlerden ve haberleşmeden de sorumluydu. Hatta bazı durumlarda hadım ağalarından daha fazla protokol gücüne sahipti (Türker, 2023, s. 125).

Figür 14: Mobilya Müzesi, Sandalye Odası, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Figür 15: Mobilya Müzesi, Hereke Odası, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

Cariyeler dairesi ve Kadınefendi daireleri arasında, geçiş mekânı olarak konumlanan bölümlerde harem hizmetlileri barınırdı. Bu geçitler aracılığıyla saray içi iletişim sağlanır, aynı zamanda mahremiyet korunurdu. Baş hadım ağasının dairesi de bu geçitlerden birinin üzerinde, Şale Köşkü tarafında yer alıyordu (Türker, 2023, s. 126). Daireler arasında geçişler sınırlıydı; bireyler yalnızca özel izinle ve çoğunlukla yazılı davet aracılığıyla birbirleriyle görüşürdü. Aile üyeleri yalnızca bayram gibi özel günlerde topluca bir araya gelirdi (Türker, 2023, s. 127).

Harp Akademileri döneminde bu köşkler, Kara Harp Akademisi, Hava Harp Akademisi ile Subay Otel ve Hamamı olarak hizmet vermiştir. 1993 yılında Kültür Bakanlığı tarafından restorasyon için ihale edilmiş olup, yapıların onarım çalışmalarına kısa süre sonra başlanmıştır (Bilgin, 1993, s.92).

Kadınefendi daireleri günümüzde Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından “mobilya müzesi” olarak düzenlenmiş, Osmanlı klasik ve modern dönemine ait eserler ile Cumhuriyet dönemine ait eserler bu kısımda ziyarete açılmıştır. Cariyeler Dairesi ise yatak odaları ve oturma odaları şeklinde Osmanlı Haremni yansıtabilecek nitelikte bir sergi alanına dönüştürülmüştür.

Bu mimari ve sosyal örgütlenme biçimi, bugünkü teşhir düzenine de ilham kaynağı olmuş; böylece ziyaretçilere hem harem yaşantısının mekânsal yapısı hem de tarihsel gelişimi hakkında bütüncül bir bakış sunulmuştur.

Bahçe Yapıları

Yıldız Sarayındaki Has Bahçe kuzey yönünde Hususi Daire setinden itibaren başlayarak güney ucundaki Cihannüma Köşkü’ne kadar uzanır. Batıda Birinci Avluyla doğuda ise Yıldız Korusu ile sınırlanan yüksek duvarlarla çevrilmiş yaklaşık 42 dönümlük bir alanı kaplar. Yıldız Sarayı’nın Has Bahçesi Sultan II. Abdülhamid döneminde asıl karakterini kazanmıştır. Sultan Has Bahçenin inşa ve düzenleme süreci ile bizzat kendisi ilgilenmiş, onun ilgi ve zevkleri doğrultusunda bir bahçe ortaya çıkmıştır.

Mimar R. D’Aranco Yıldız Sarayı bahçelerinde Art nouveau akımının etkisinde sera ve binalar yerleştirmiştir. Has Bahçe’nin ana unsuru 300 metre uzunluğundaki Hamid Havuzu’dur. Bahçenin

Figür 16: Has Bahçe, Kameriye Köşkü, Milli Saraylar Arşivi.

Figür 17: Has Bahçe, Cihannüma Köşkü, Milli Saraylar Arşivi.

Batı kanadını oluşturan yapılar Birinci Avlu ile sınırı da oluşturmuştur. Buradaki yapılar kuzeyden güneye doğru Küçük Mabeyn, Hünkâr Hamamı, Marangozhane ve Güzel Sanatlar binaları olarak sıralanmıştır. Has Bahçenin güney ucunda Boğazı ve Marmara'yı en geniş açıyla gören noktasında inşa edilen, bir tür dinlenme veya seyir köşkü olan Cihannüma Köşkü yer alır. Bunların dışında Has Bahçenin içinde III. Selim Çeşmesi, Namazgâh, Kameriye Köşkü ve Ada Köşkü yapıları yer alır. Yıldız Sarayı'nın Sultan II. Abdülhamid öncesi yapılarından olan Sultan III. Selim'in annesi Mihrîşah Sultan için yaptırmış olduğu köşkün ise sadece temel kalıntıları vardır (Özyetgin vd. 2021, s. 201).

Has Bahçe, dış bahçeden, harpuştalı yüksek bir duvar ve tek bir kapıyla ayrılan özel bir alan olarak konumlanmıştır. Sultan Abdülaziz'in Sarkis Balyan ve kardeşine yaptırdığı kâgir Malta ve Çadır köşkleri ile Sultan II. Abdülhamid'in Raimondo D'Aronco'ya inşa ettirdiği Yıldız Çini Atölyesi, bu bahçede özenle konumlandırılmış önemli tarihî yapılar arasında yer almaktadır (Bilgin, 2013, s. 543). Dış bahçede, iki büyük havuzun yanı sıra Yeni Köşk, Acem Köşkü, Şale Köşkü, Talimhane Köşkü ve İstabl-ı Amire gibi çeşitli yapılar bulunuyordu. Ayrıca hızırhane, marangozhane, tavukluk, güvercinlik, bağlar, meyve bahçeleri ve limonluklar da bu alanın peyzajını zenginleştiren

Figür 18: II. Abdülhamid'in Marangozhanesi, (Yazarın Kişisel Arşivi, 2025).

unsurlar arasındaydı. Ancak Acem Köşkü, Talimhane Köşkü, Yeni Köşk, Av Köşkü ve Bahçıvanbaşı Köşkları, zaman içinde yok olmuş ve günümüze ulaşamayan yapılar arasına katılmıştır (Kocaisık, 2019, s. 71).

Dış bahçeden özel bir duvarla ayrılan Şale Köşkü'ne ait ilk yapının kesin tarihi ve mimarı bilinmemektedir. İkinci Bölümü ise Sarkis Balyan tarafından 1889 yılında yapılmıştır (Batur, 1994, s.132). 1898'de Raimondo D'Aronco'ya Merasim Köşkü denilen diğer bölümleri inşa ettirilen Şale Köşkü saraya son devirde eklenen en görkemli yapıdır (Bilgin, 2013, s. 543). Bu köşk Sultan II. Abdülhamid tarafından yabancı devlet temsilcilerinin kabul edildiği, onlara ziyafetler verilip ağırlandığı bir nevi Hariciye Köşkü idi (Osmanoğlu, 2022, s. 18). Şale Köşkü bodrumuyla birlikte üç katlıdır. Alt ve üst katında farklı kullanımlar için düzenlenmiş odalar yanında bodrum katında mutfak, depolar, çamaşırılık ve diğer hizmet odaları bulunmaktaydı. Şale'nin ikinci katı törenler için hazırlanmış, birbirlerinden üslup farkları olan kalem işleri ve duvar resimleri ile bezeli mekânlardan oluşmuştur (Özyetgin vd. 2021, s. 266). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Şale Köşkü, belediye tarafından İtalyan işletmeci Mario Serra'ya kiralanmış, 1930 yılında ise yönetimi Milli Saraylar İdaresi'ne devredilmiştir. 5 Temmuz 1985'te müze saray olarak ziyarete açılmış ve uzun yıllar boyunca bu işleviyle hizmet vermiştir (Batur, 1994, s.134). 2018 yılında ziyarete kapatılan köşkte Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından restorasyon işlemleri devam etmektedir ve müze olarak yeniden ziyarete açılması hedeflenmektedir.

Müzecilik Açısından Yıldız Sarayı

Yıldız Sarayı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yalnızca bir yönetim merkezi değil; aynı zamanda kültürel üretim, sanatsal temsil ve imparatorluk hafızasının muhafaza edildiği çok işlevli bir yapılar bütünü olarak inşa edilmiştir (Erbay, 1997, s.58). Sultan II. Abdülhamid döneminde saray, yalnızca siyasi bir mekân değil; marangozhane, kütüphane, tiyatro ve çini fabrikası gibi yapılarla eğitim ve sanat üretiminin merkezi hâline gelmiştir. Bu çeşitlilik, çağdaş müzecilikte önemsenen çok boyutlu anlatı ve bağlamsal sunum ilkeleriyle birebir örtüşmektedir (Kubat, 2021, s.67).

Cumhuriyet döneminde farklı kamu işlevleriyle

kullanılan saray, 1978'de Kültür Bakanlığı'na devredilmiş ve sınırlı bir müze işlevi kazanmıştır. 1982 yılında, dönemin Kültür Bakanı'nın da desteğiyle Yıldız Sarayı'nın korunması, tanıtımı ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Yıldız Sarayı Vakfı kuruldu. Vakıf, çalışmalarına öncelikli olarak hasbahçeden başlayarak Hamid Havuzu olarak bilinen suni gölün temizlenmesi ve onarılması, üzerindeki köprülerin yenilenmesi, bahçedeki ağaçların yaş ve tür tespitlerinin yapılması gibi restorasyon projelerini hayata geçirdi. Ayrıca, hasbahçedeki en eski yapı olan III. Selim Çeşmesi ile birlikte namazgâh ve Ada Köşkü'nün bakım ve onarımını sağlanmıştır.

Vakfın girişimi sonucunda, 1983 yılında Yıldız Sarayı'nın belirli bölümleri halka açılmış ve elde edilen gelirlerle acil müdahale gerektiren çatı onarımları gerçekleştirilmiştir. İzleyen yıllarda Kültür Bakanlığı, Yıldız Sarayı Vakfı ve İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın ortak çalışmalarıyla Kışlık Kameriye Köşkü, bazı seralar, Kızlarağası Köşkü'nün iç bölümü, Kaskat Köşkü, hamam, tiyatro, Müsahip Ağalar Köşkü ve Dış Karakol gibi yapılar restore edilmiştir.

Yıldız Sarayı Vakfı ayrıca Arabacılar yapısının çatı onarımı, boya ve badana işlemleri gibi temel bakım çalışmalarını üstlenmiş ve Silahhane Binası'nın iç düzenlemesini gerçekleştirmiştir. 1985'te Silahhane Binası, Saray Tiyatrosu Müzesi olarak ziyarete açılmış, ardından 1986'da Sahne Sanatları Müzesi, 1994'te ise Güzel Sanatlar Binası müze olarak işlevlendirilmiştir. Küçük Mabeyn Köşkü'nün alt katı ile Kaskat Köşkü de müze amaçlı kullanıma kazandırılmıştır.

Saraya olan ilgiyi artırmak amacıyla vakıf, kitap, dergi, broşür ve kartpostallar gibi tanıtım materyalleri hazırlamış, ayrıca sergiler ve konferanslar düzenleyerek Yıldız Sarayı'nın kültürel açıdan daha etkin bir merkez haline gelmesine katkıda bulunmuştur (Kocaisık, 2019, s.121). 2015 sonrası dönemde Cumhurbaşkanlığı'na tahsis edilmesi ve 2024'te Milli Saraylar İdaresi'ne bağlanmasıyla birlikte müze kimliği daha sistemli bir yapıya kavuşmuştur. Bu süreç, yalnızca fiziksel bir restorasyonu değil; kurumsal hafızanın yeniden kurgulanmasını da içermektedir.

Yıldız Sarayı'nın özgün yapıları, bugünün müzeleşme sürecinde tematik sergi alanları olarak yeniden düzenlenmiştir. Örneğin Büyük Mabeyn

Köşkü, yönetim işlevini yansıtan özgün teşrifat düzeniyle ziyaretçilere sunulmakta; Çit Kasrı, Sultan II. Abdülhamid'in şahsi eşyalarının sergilendiği bir ihtisas müzesi olarak yapılandırılmaktadır. Kadınefendi Daireleri'nin "Mobilya Müzesi"ne dönüştürülmesi ve Cariyeler Dairesi'nin Osmanlı harem yaşamını yansıtan sahnelerle bağlamsal olarak sunulması, sergileme politikalarının tarihî anlatıyı destekler şekilde kurgulandığını göstermektedir (Madran, 2012, s.284).

Dijitalleşme açısından da sınırlı fakat anlamlı girişimler mevcuttur. İstanbul Üniversitesi'nin dijitalleştirerek erişime açtığı Yıldız Albümleri, arşivsel bilginin görsel olarak kamuya sunulması açısından müzecilik için değerli bir örnek oluşturmaktadır. Ancak dijital rehberlik sistemleri, artırılmış gerçeklik uygulamaları veya çok dilli etkileşimli içerikler gibi çağdaş ziyaretçi beklentilerini karşılayan teknolojiler henüz sınırlıdır (Newell, 2012; Kubat, 2021, s.72).

Ziyaretçi deneyimi açısından, sergi düzenlemelerinde dönemsel anlatım, estetik atmosfer ve mekânsal bütünlük ön planda tutulmuştur. Ancak hâlen yeterince geliştirilmemiş olan yönlendirme sistemleri, tematik bütünlük eksiklikleri ve interaktif alanların sınırlılığı, müze stratejisinin potansiyelini tam olarak gerçekleştiremediğini göstermektedir (Onur, 2014, s.79).

Yıldız Sarayı'nın müzeleşme süreci, yalnızca mekânsal restorasyon değil; aynı zamanda sosyal bellek, kültürel temsil ve tarihî eleştiri açısından da çok katmanlı bir dönüşümdür. Bu bağlamda saray, Türkiye'nin kültürel miras politikalarında yalnızca bir "geçmiş mekânı" değil, aynı zamanda gelecek odaklı bir kamusal müze alanı olarak değerlendirilmelidir.

Bu perspektifle Yıldız Sarayı; tiyatro yapısında sahnelenecek tarihî canlandırmalar, Has Bahçe'de dönemsel açık hava sergileri ve çocuklara yönelik tarih temalı atölye çalışmalarıyla "yaşayan müze" kavramını pratiğe dökebilecek potansiyele sahiptir (Okan, 2018, s.237). Bu tür uygulamalar, mekânın hem fiziksel hem de dijital olarak yaşayan bir bellek alanına dönüşmesini sağlayabilir. Bugünün "duyarlı müze" anlayışıyla uyumlu olarak Yıldız Sarayı, erişilebilirlik, eğitici-yaratıcı içerik üretimi ve ziyaretçiyle duygusal bağ kurabilen sergileme yaklaşımlarıyla hem yerel halkı hem de uluslararası izleyiciyi kapsayan çok boyutlu bir kültürel

alan hâline gelebilir (Onur, 2014, s. 79).

Yıldız Sarayı'nın müzeleşme sürecinin başarılı bir örnek olup olmadığı, dünya genelinde benzer saray-müze dönüşümlerini inceleyerek anlaşılabilir. Bu bağlamda, Versay Sarayı (Fransa), Hermitage Müzesi (Rusya), Schönbrunn Sarayı (Avusturya), Buckingham Sarayı (İngiltere) ve Topkapı Sarayı (Türkiye) gibi müze haline getirilen saraylarla Yıldız Sarayı'nın müzecilik anlayışı karşılaştırılarak, müzecilik stratejileri açısından farklılıklar ve eksiklikler ortaya konulabilir.

Versay Sarayı, 17. yüzyılda Fransa Kralı XIV. Louis tarafından inşa edilerek monarşinin gücünü ve ihtişamını yansıtan bir yapı olarak konumlandırılmıştır. 1789 Fransız Devrimi sonrasında kraliyet ailesinin sarayı terk etmesiyle birlikte, yapı zamanla kamuya açılmış ve ulusal bir müzeye dönüştürülmüştür (Erbay, 1997, s.15). Versay'ın müzeleşme süreci, yalnızca mekânsal bir restorasyon değil, aynı zamanda Fransız ulusal kimliğinin korunmasına yönelik geniş kapsamlı bir kültürel proje olarak değerlendirilmiştir. Bugün Avrupa'nın en çok ziyaret edilen müzelerinden biri olan Versay, dijital müzecilik uygulamaları, interaktif sergileme yöntemleri ve modern ziyaretçi deneyimini destekleyen rehberlik sistemleriyle dikkat çekmektedir.

Yıldız Sarayı'nın müzecilik politikası ile Versay Sarayı'nın karşılaştırıldığında, iki sarayın da monarşik mirasın korunmasına yönelik bir yaklaşımla müzeye dönüştüğü görülmektedir. Ancak, Versay'ın daha geniş çaplı bir uluslararası kimliğe sahip olması, ulusal ve küresel sanat koleksiyonlarını sergilemesi ve dijital teknolojileri aktif olarak kullanması, Yıldız Sarayı'na kıyasla daha etkili bir müzecilik stratejisine sahip olduğunu göstermektedir. Yıldız Sarayı'nın dijital arşivleme sürecinin yeterince gelişmemiş olması, uluslararası ziyaretçilere yönelik bilgilendirici materyallerin sınırlı kalması ve interaktif müzecilik anlayışının tam anlamıyla entegre edilmemesi, Versay ile kıyaslandığında Yıldız Sarayı'nın eksikliklerini ortaya koymaktadır.

18. yüzyılda Çariçe II. Katerina tarafından kurulan Hermitage Müzesi, başlangıçta Rus İmparatorluk ailesinin özel sanat koleksiyonlarını barındıran bir saray olarak tasarlanmış, ancak 1917 Bolşevik Devrimi sonrası kamuya açılarak dünyanın en büyük sanat müzelerinden biri haline gelmiştir

(Aktepe ve Güneş, 2024, s. 58). Hermitage'ın en önemli özelliklerinden biri, koleksiyonlarının küresel ölçekte bir kültür merkezi oluşturmalarıdır. Müze, yalnızca Rus sanatını değil, Batı Avrupa, Antik Yunan, Roma, Orta Asya ve Doğu sanatını kapsayan geniş bir sanat koleksiyonuna sahiptir. Yıldız Sarayı ise müzecilik açısından daha sınırlı bir içeriğe sahiptir. Saray, daha çok Osmanlı dönemine ait eserleri ve Sultan II. Abdülhamid'in kişisel eşyalarını sergileyen bir müze olarak tasarlanmıştır. Hermitage'ın küresel müzecilik anlayışı ile entegre olmuş olması, Yıldız Sarayı'nın benzer bir strateji geliştirmesi gerektiğini göstermektedir (Gür ve Köymen, 2023, s. 567). Yıldız Sarayı'nın müzecilik açısından uluslararası standartlara ulaşabilmesi için, Hermitage'ın benimsediği koleksiyon yönetimi, sergileme teknikleri ve dijital arşivleme sistemlerinden ilham alarak sanat koleksiyonlarını genişletmesi ve uluslararası iş birliklerine açık olması gerekmektedir.

Avusturya'nın Viyana kentinde bulunan Schönbrunn Sarayı, Habsburg Hanedanı'nın yazlık ikametgâhı olarak inşa edilmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun mirasını yaşatan en önemli saraylardan biri olan Schönbrunn, iç mekân dekorasyonu ve saray bahçeleriyle öne çıkmaktadır (Aras, 2017, s. 93).

Sarayın müzeleşme süreci, hanedan yaşamını ve Avusturya'nın siyasi tarihini anlatan detaylı sergilemeler ile desteklenmiştir. Özellikle, müzede orijinal eşyaların sergilenmesi, mobilyaların korunması ve ziyaretçilere döneme özgü detayları deneyimleme fırsatı sunulması, Yıldız Sarayı ile benzerlik göstermektedir. Ancak, Schönbrunn'da uygulanan interaktif müzecilik anlayışı, holografik anlatımlar ve dönem kıyafetleri ile ziyaretçilere sunulan deneyimler, Yıldız Sarayı'nda hâlâ tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir (Okan, 2017, s. 52).

Schönbrunn Sarayı, Avusturya kültürel mirasını koruma noktasında geniş bir eğitim ve etkinlik programına sahiptir. Yıldız Sarayı'nın müzecilik stratejisinde, Schönbrunn'daki gibi tarihî atmosferi güçlendiren etkinlikler, tematik sergiler ve etkileşimli rehberlik sistemleri oluşturulmalıdır.

Buckingham Sarayı, Birleşik Krallık monarşisinin günümüzde de kullanılan resmî konutlarından biridir ve belirli dönemlerde halkın ziyaretine açılmaktadır. Buckingham Sarayı'ndaki müzecilik an-

layışı, modern kraliyet ailesinin yaşamını tanıtmak ve sarayın tarihî mirasını korumak üzerine şekillenmiştir (Aspridis vd. s.6).

Yıldız Sarayı'nın geçmişte Osmanlı padişahları için bir yönetim merkezi olarak kullanılmış olması, Buckingham Sarayı ile benzerlik göstermektedir. Ancak, Buckingham Sarayı'nın devletin resmî kabul törenlerine ve uluslararası diplomatik etkinliklere ev sahipliği yapması, Yıldız Sarayı ile arasındaki önemli farklardan biridir.

Yıldız Sarayı, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern yönetim merkezlerinden biri olmaktan ziyade, tarihî bir müze olarak değerlendirilmiştir (Taşer, 2024, s. 15). Yıldız Sarayı'nın müzecilik açısından Buckingham gibi dinamik bir kullanıma sahip olmaması, sarayın potansiyelini sınırlayan faktörlerden biri olarak görülebilir. Devletin resmî protokol etkinlikleri için belirli bölümlerinin kullanılması ve bu etkinliklerin müze kimliğiyle bütünleştirilmesi, Yıldız Sarayı'nın daha işlevsel bir müzecilik modeline sahip olmasını sağlayabilir.

Sonuç

Yıldız Sarayı, Osmanlı'nın geç dönem saray mimarisinin yalnızca mimari bir temsilcisi değil; aynı zamanda kültürel üretimin, siyasal temsilin ve gündelik yaşamın iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapılar bütünüdür. Bu çalışma kapsamında, sarayın tarihî ve mimarî gelişimi ile geçirdiği işlevsel dönüşüm süreci, çağdaş müzecilik ilkeleriyle birlikte ele alınmış; tarihsel anlatı ile kültürel miras yönetimi arasında kurulan bağlar irdelenmiştir. Yıldız Sarayı'nın yalnızca fiziksel bir yapılar topluluğu değil, aynı zamanda değişen yönetim modelleri, kültürel politikalar ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden şekillenen bir anlamlar bütünü olduğu ortaya konmuştur.

Çalışma, saray yapılarının müzeleşme sürecinde yalnızca yapıların korunmasına odaklanmanın yeterli olmadığını; içerik üretimi, ziyaretçi deneyimi, dijitalleşme ve tematik anlatım gibi boyutların da bu dönüşümün ayrılmaz parçaları olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Yıldız Sarayı, geçmişte sahip olduğu entelektüel ve sanatsal işlevleriyle bugünkü müzecilik uygulamalarına içerik ve anlam sağlayan özgün bir kaynak niteliği taşımaktadır. Saray içerisinde yer alan marangozhane, çini atölyesi, tiyatro binası ve kütüphane gibi birimler;

yalnızca tarihsel dokunun izleri olarak değil, aynı zamanda çok yönlü ve bağlamsal sergileme stratejileriyle çağdaş müze anlayışına entegre edilebilecek özgün anlatım alanları olarak değerlendirilmelidir.

Yıldız Sarayı'nın tarihsel süreçteki dağınık ve geçici kullanımları, kurumsal kimliğini zayıflatmış olsa da, yakın dönemde gerçekleşen idari devirlerle birlikte yeniden müze kimliği kazanması, bu yapının kültürel miras politikaları çerçevesinde stratejik bir yeniden kazanım örneğine dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle Millî Saraylar bünyesinde yürütülen çalışmalar, sarayın yalnızca fiziksel olarak değil, anlam ve işlev açısından da yeniden kamusallaştırılmasına imkân tanımaktadır. Bu süreçte geliştirilecek tematik sergiler, dijital uygulamalar ve etkileşimli ziyaretçi deneyimleriyle Yıldız Sarayı'nın hem ulusal hem uluslararası düzeyde güçlü bir kültürel çekim merkezine dönüşme potansiyeli bulunmaktadır.

Araştırmanın ortaya koyduğu temel sonuçlardan biri, saray-müze kavramının yalnızca mekân dönüşümünü ifade etmediği; aynı zamanda geçmişin çok katmanlı anlatılarının bugünün izleyicisine uygun formatlarda yeniden kurgulanmasını gerektirdiğidir. Bu noktada Yıldız Sarayı'nın müzeleşme süreci, Türkiye'deki tarihî yapı müzeciliğine hem örnek teşkil etmekte hem de mevcut uygulamalara içerik, yöntem ve strateji açısından katkı sunabilecek bir model olarak değerlendirilmektedir.

Geleceğe yönelik olarak, Yıldız Sarayı'nda geliştirilecek müzecilik uygulamalarında yalnızca fiziksel koruma ve restorasyon süreçlerine değil; içerik tasarımı, dijitalleşme politikaları, kapsayıcı sergileme anlayışı ve erişilebilirlik gibi alanlara da öncelik verilmesi gerektiği önerilmektedir. Böylelikle saray, geçmişi temsil eden bir yapı olmanın ötesinde; yaşayan, öğreten ve dönüştüren bir kültür mekânına evrilerek, çağdaş müzeciliğin dinamiklerine entegre olabilecektir.

Kaynak

Aktepe, F., & Güneş, P. Ç. (2024). Rus Porselenlerinin 18.-20. Yüzyıl Sanat Akımlarına Etkisi. *ArtDE*, (1), 47–61.

Aras, N. (2017). Milli Sarayların Organizasyonel Açından İncelenmesi Ve Schönbrunn Sarayı İle Karşılaştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Aspridis, G., Sdrolas, L., Kimeris, T., Kyriakou, D., &

Grigoriou, I. (2015). Visitor attraction management: Is there space for new thinking despite the crisis? The cases of Buckingham Palace and the Museum of. In V. Katsoni (Ed.), *Springer proceedings in business and economics: Cultural tourism in a digital era: First International Conference IACuDiT*, Athens, 2014 (pp. 329–347). Springer.

Batur, A. (1994). Yıldız Sarayı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, Cilt 7:520–527.

Batur, A. (1994). Şale Köşkü. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, Cilt 7:132–135.

Batur, A. (2015). XIX. Yüzyılda İki Saray. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 8, 390–407.

Bilgin, B. (1993). Türk Saray Mimarisinin Gelişmesi Çerçevesinde Yıldız Sarayı (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bilgin, B. (2013). Yıldız Sarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt:43, s. 541–544). Ankara: TDV Yayınları.

Binan, C. (1994). Çit Kasrı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, Cilt 2:523.

Candemir, M., & Kutluoğlu, M. H. (2010). Bir Cihan Devletinin Tasfiyesi: Yıldız Sarayı Müzesi Tasfiye Komisyonu Defteri. İstanbul: Çamlıca Basım-Yayın.

Elemana, H. (2021). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulunan Yıldız Sarayı İnşaatı, Tamirâtı Ve Tefrişâtı İle İlgili Örnek Belgelerin Değerlendirilmesi. *Journal of Universal History Studies*, 4(2), 229–250.

Engin, V. (2015). Osmanlı İstanbul'unun Üçüncü Yönetim Merkezi: Yıldız Sarayı. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 3, 169–177.

Engin, V. (2022). Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Erbay, M. (1997). Yıldız Sarayı 21. Yy'a Hazırlanması Ve Çağdaş Müzecilik Açısından Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ertas, N. (1993). Yıldız Sarayı'nın Kimliğini Belirlemede Resim Ve Figürlerin Önemi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ezgü, F. (1962). Yıldız Sarayı Tarihçesi. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Gür, S. M., & Köymen, E. (2023). Modern Müzecilikte Sanal Eğilimler Üzerine Mimari Bağlamda Bir Araştırma. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 16(32), 560–578.

Hawejah, H. A. A. (2023). Yıldız Sarayı (Saray Ve Müstemlatı İle Sarayın Osmanlı Tarihindeki Önemi) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Kırşehir.

Hanefi-Candemir, M. (2010). Bir Cihan Devletinin Tasfiyesi: Yıldız Sarayı Müzesi Tasfiye Komisyonu. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Kocaişık, D. (2019). II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı: Mimari Mekânlar Ve Dönemin Figürlerdeki Temsili (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Kubat, G. (2021). Yeni Medya Uygulamalarıyla Müzede Yeni Sergileme Biçimleri: Deneyim Odaklı. *International University Museums Association Platform Journal of Cultural Heritage*, 4(2), 66–74.

Küçükcan, B. (2000). Yıldız Teknik Üniversitesi Kampüsündeki Yıldız Sarayı Binaları Tarihçe Ve Bugünkü Kullanımı. *Tasarım: Mimarlık, İçmimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, 100, 172–175.

Madran, B.(2012). Müze Sergileri Tasarlamak s.283-305. *İçinde Müzebilim ABC'si.haz.* Nevra Ertürk, Hanzade Uralman. İstanbul:Ege Yayınları.

Newell, J. (2012). Old Objects, New Media: Historical collections, digitization and affect. *Journal of Material Culture*, 17(3), 287–306. <https://doi.org/10.1177/1359183512453534>

Nuri, O. (1998). Yıldız Sarayı: Abdülhamid-İ Sâni Ve Devr-İ Saltanatı (S. Türkoğlu, Çev.). İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı.

Okan, B. (2018). Günümüz Müzecilik Anlayışındaki Yaklaşımlar Ve Müze Oluşumunu Etkileyen Unsurlar. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(4), 215–242.

Onur, B. (2014). Çağdaş müze: Eğitim ve gelişim – Müze psikolojisine giriş. Ankara: İmge Kitabevi.

Osmanoğlu, A. (1984). Babam Sultan Abdülhamid. Ankara: Selçuk Yayınları.

Osmanoğlu, Ş. (2022). Babam Abdülhamid: Saray Ve Sürgün Yılları. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özlü, N. (2011). Merkezin Merkezi: Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yıldız Sarayı. *Toplumsal Tarih*, 206, 2–13.

Özyetgin, M., Engin, V., & Ersay Yüksel, A. (2021). Yıldız Sarayı. İstanbul: Halkbank.

Sezer, M. S. (2010). Türkiye Turizm Sektöründe Müze Turizminin Payının Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.

Sinan, S. (2011). Tarihi Binaların İşlev Değişiminin Yıldız Sarayı Müzesi Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Şehsuvaroğlu, H. Y. (1954). İstanbul Sarayları İlavesi. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Şehsuvaroğlu, H. Y. (2015). Tarihi Odalar. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Yayını.

Tahsin Paşa. (2022). Yıldız Hatıraları (E. L. Demir, Haz.). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Taşer, N. (2024). Yıldız Sarayı'nın Tarihçesi Ve Yerleşim Planı. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 27, 5–21.

Türker, D. (2023). The accidental palace: The making of Yıldız in nineteenth-century İstanbul. *The Pennsylvania State University Press*.

Uslu, S. S., & Kocaişık, D. (2019). Sultan II. Abdülhamid

Albümlerinin Yıldız Sarayı Ve Yapıları Ekseninde İncelenmesi. In II. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri Bildiri Kitabı (ss. 504–517). Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Yıldıran, N. (1989). İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876–1908) Mimarisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Yüksel, A. E. (2024). II. Abdülhamid Döneminde Yıldız Sarayı'ndaki Müzeler. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 27, 73–97.

İnternet Kaynakları

Yıldız Sarayı Vakfı. (2024, Kasım 9). Yıldız Sarayı tarihçesi. <https://www.yildizsarayivakfi.org.tr/tarihce/>.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2024, Kasım 10). Milli Saraylar Daire Başkanlığı bilgilendirme toplantısı. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari_sd.aciklama?p1=3127

Hürriyet. (2024, Kasım 14). Erdoğan, Yıldız Sarayı'nı istediği kuruma tahsis edebilir. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-yildiz-sarayini-istedigi-kuruma-tahsis-edebilir-40012093>.

Anadolu Ajansı. (2024, Kasım 14). Yıldız Sarayı, yaklaşık 6 yıllık restorasyonun ardından kapılarını halka açıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/yildiz-sarayi-yaklasik-6-yillik-restorasyonun-ardindan-kapilarini-halka-aciyor/3277770>.